

● L'OFICI DE CAMPANER

Ja ho heu vist, aquest *Hostolenc* va de campanes. I, com no podia ser d'una altra manera, era obligat entrevistar un campaner. A Santa Pau, hi hem trobat el que havia estat el campaner de St Iscle. És en Lluís Colom. Abans de res he de dir que ha estat tot un plaer compartir l'estona amb aquesta família. Han sortit un munt de vivències de persones i d'altres records que han estat els companys de tants i tants dies viscuts a l'ombra d'una rectoria.

En Lluís i la seva senyora, la Ramona, es troben ara en aquell moment en què viuen i es desviuen per veure créixer els fills i els néts. Camina a poc a poc ajudat per un vell bastó.

- *Si no fossin aquests genolls!!*

M'ensenyen l'hort del darrere, un espai on s'hi deu haver passat hores i hores.

- *Me l'he d'anar deixant. Cada cop em costa més de doblar les cames.*

Sabia que hi anava per parlar de St Iscle.

- *Vaig néixer a la Rigosa i, quan ens vam casar, vam anar a viure a Ca l'Escolà.*

- **Això de viure a Ca l'Escolà deu voler dir alguna cosa.**

- *Sí, sí. De fet, nosaltres érem els masovers de la rectoria. A més d'ajudar el mossèn a l'església, li pagàvem l'arrendament com qualsevol altre masover. Li fèiem les parts: blat, cebes, patates, blat de moro...*

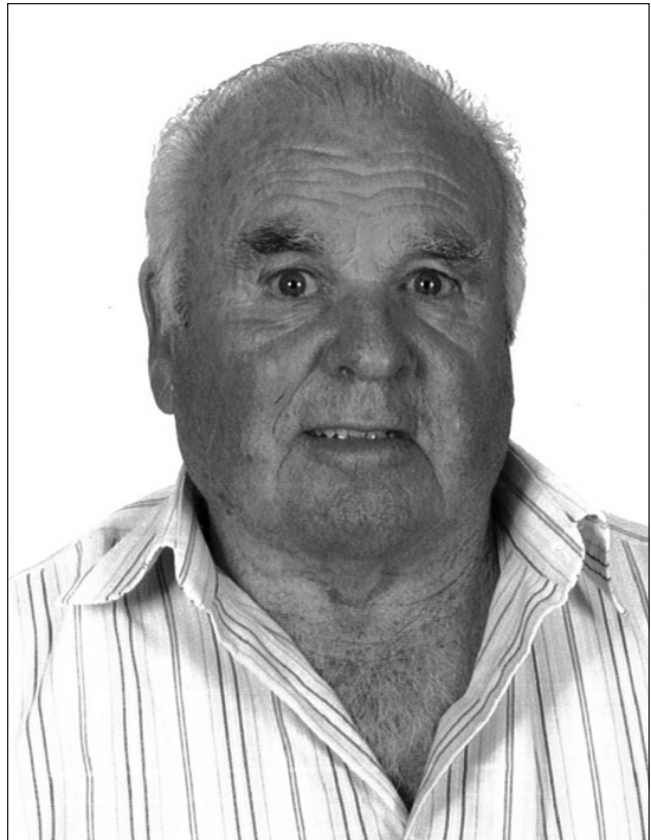
- **Molt de temps tocant la campana?**

- *Hi vam estar 15 anys, i, com pots imaginar-te, d'anar a missa me'n vaig fer un tip. Una, els dies feiners, i per les festes, dues. Havies de tocar el senyal d'una hora i, quan faltava un quart, pujaves dalt, i amb la mà agafaves el batall i feies tres batallades.*

- **I, a més a més, fer d'escolà.**

- *Ja ho crec que sí. Alguna vegada el meu germà, en Miquel, que vivia a l'Hostal, de les dues misses del diumenge, ell en feia una i jo, l'altra, així no era tan pesat.*

- **La Ramona, tot recordant aquell temps, diu: la veritat, estàvem ben lligats. A vegades penso que no sé com ho vam aguantar. Ens trobàvem que si en Lluís era fora, a la feina, llavors hi havia d'anar jo, més d'un cop amb alguna mainada a coll... I, si algun dia volíem marxar, havíem de deixar-hi algun encarregat.**

- **Ca l'Escolà està a un centenar de metres per darrere l'església, amb una vista envejable sobre la vall.**

- *Baixar era un moment, però era qüestió de ser-hi puntual. A punta de dia es feia el toc d'oració, tot i que amb el temps es va anar perdent. Llavors, al migdia. En aquella època, la gent de pagès es regia per aquest toc per deixar la feina del camp i anar-se'n a dinar. No era com ara, que gairebé tothom porta rellotge.*

- *A la tarda, el rosari, un altre toc. Com pots veure, era una feina d'estar pendent, però, és clar; les cases anaven escasses llavors i t'havies d'agafar on podies.*

- *El que costava més era tocar a mort. Llavors havies de pujar fins dalt, a prop de la campana. Hi havia una plataforma i, des d'allà, feies el toc: s'havia de posar la campana de boca enlaire i deixar-la anar en posició normal. A dalt feia un toc i a baix, dos o tres de més seguits. Una petita pausa i tornem-hi. La Ramona ens diu que era el toc que més li costava i que menys li agradava de fer. En canvi, donava goig el dia que podies tocar a bateig.*

- **Has dit que hi va estar 15 anys. I abans de vosaltres?**

L'entrevista

- Sí. Es veu que ho havia fet durant molts anys el que estava a Can Paià, al costat mateix de l'església. Precisament el vaig anar a veure fa un parell de dies i per raó de l'edat em va explicar ben poca cosa... Ara viu a "En Bas".

- I el campanar?

- Mira, abans de la guerra n'hi havia quatre, de campanes, i el campanar també hi era. Però ja veus, com a tants altres pobles se'n van endur les campanes i, més tard, van aixafar el campanar i tot. Precisament es veu que amb les pedres del campanar es van fer les parets del nou cementiri.

- Tinc entès que encara n'hi havia més, de tocs de campana...

- El que no hem dit és el que es feia quan es calava foc en alguna casa. Jo, per sort, no l'havia sentit mai, però el meu pare sí que ho havia viscut. La gent ja el coneixia i tothom corria a ajudar. També hi havia el toc de somatent, que tampoc l'havia sentit mai. Es veu que era abans de la guerra. Es feia quan hi havia algun perill, un robatori... Un petit grup de veïns armats havien de sortir i socórrer a qui ho demanava.

- En Lluís i la Ramona en podrien explicar moltes de St Iscle. Van ser força anys d'anar lluitant per tirar endavant la família. S'ha de dir que les condicions tampoc eren massa favorables. Tots sabem que, cap als anys 60/70, molta gent va marxar. La indústria pujava amb força i el jornal era més segur que a pagès.

- Mira, a la que feia una ploguda forta, la carretera quedava malmesa. Tothom sortia a adobar-la. No teníem llum ni telèfon. Havíem de córrer sempre amb llanternes d'oli, amb lots, ciris, espelmes. Un altre problema era l'aigua: a casa teníem una cisterna, el mossèn en tenia una altra. També hi havia una bassa feta d'obra que recollia l'aigua de la pluja, però no massa ben servits, no.

- També és obligat parlar de mossèn Pau, el rector de tota la vida.

- Havíem tingut molta relació, vivíem a la mateixa casa, ell, a baix, i nosaltres, a dalt. El poc que sé de lletra ho vaig aprendre amb ell. A dalt, a sobre l'escala, hi havia una sala i allà hi havia l'estudi. Cada dia havent dinat, ell havia de fer el seu passeig; solia arribar fins a l'oratori. També tenia una mica d'hort i quatre gallines.

- Per acabar, una curiositat: pregunto si saben on és el "Turó dels Tres Rectors". He de confessar que fa ben poc que en tinc coneixement. Un home que viu al Firal de Sant Feliu me'l va ensenyar des de sobre el camp de futbol vell:

- "És l'únic punt des d'on es veuen els tres campanars: St Miquel, St Iscle i St Feliu" ens va dir.

- Sí que sé on és, sí.

En Lluís, com a bon coneixedor del territori, ens indica on es troba.

No donem cap més pista, a veure quanta gent ho esbrinarà i qui en sabrà trobar el camí per arribar-hi.

Aquí acabem l'entrevista, com també s'està acabant l'ofici de campaner, que durant tants i tants anys ha donat veu a les campanes. La tècnica ha fet que a Sant Feliu, com gairebé a tot arreu, el que realment sentim no és aquell so tan familiar de les nostres campanes, sinó una gravació que arriba a les nostres llars a través de potents altaveus.

Joan Monteis

GRITECSA

- INSTAL·LACIONS GAS PROPÀ/NATURAL
- CALEFACCIÓ/CLIMATITZACIÓ
- VAPOR/AIRE COMPRIMIT
- PROTECCIÓ D'INCENDIS
- OFICINA TÈCNICA

EMPRESA COL-LABORADORA:

REPSOLGAS

SERVEI 24 HORES

93 883 36 44

Truqui'ns

DIPOSETS DE GAS PROPÀ, INDIVIDUALS, HOSTALERIA, PROMOTORS

Oficines: C. Camí de la Tolosa, 15 - Polígon Industrial Sot dels Pradals - 08500 VIC
Tel. 93 883 36 44 / 36 94 - Fax: 93 885 14 47 - e-mail: gritecsa@gritecsa.com

El campanar de Sant Feliu de Pallerols *Un campanar de campanes emmudides*

Quan estem a punt d'arribar a un poble i ja divisem la seva silueta a l'horitzó, qui més qui menys intenta buscar per damunt la línia dels teulats el campanar de l'església parroquial. I és precisament el campanar el que li corrobora que, efectivament, és el poble que pensava que era. Segurament, perquè el campanar és un dels elements arquitectònics més característics i que dona més personalitat a cada població, fins al punt que moltes vegades és la seva icona identificativa. El de Sant Feliu de Pallerols no n'és una excepció. Potser a més d'un, quan gira aquell últim revolt de la carretera que ve de les Planes i en el qual ens apareix de cop la imatge de Sant Feliu, se li van els ulls de dret al campanar i, encara que només sigui uns pocs segons, li manté la mirada que com si fós un petit ritual li assegura que ja hi ha arribat.

El de Sant Feliu de Pallerols és un campanar de planta rectangular i amb aspecte robust. Es va construir a principis del segle XVII. Unes dates gravades als carreus de la cantonera nord ens permeten anar seguint els progressos de la seva construcció: 1604, 1605, 1606, 1614. Com tota la façana de l'església, la cara nord-oest, que és la que dona a la plaça, està feta amb carreus ben escairats de proporcions considerables i disposats en fileres ben alineades. En aquesta cara també trobem l'esfera del rellotge. Una motllura ens indica on comença la sala de campanes, la qual està oberta als quatre vents gràcies a dues finestres a cada cara. Les dels costats estrets del campanar són més petites i d'arc apuntat i les dels costats amples són més grans i d'arc de mig punt. Totes elles tenen una barana de balustrada que trenca la monotonia de les línies rectes que predominen al campanar. Finalment, una cornisa motllurada amb una gàrgola a cada vèrtex dona pas al terrat, que està decorat amb una balustrada amb pinacles de bola al seu damunt. Al centre del terrat s'aixeca una estructura metàl·lica que sosté el parallamps i la campana del rellotge.

A part de ser un dels elements arquitectònics més emblemàtics d'un poble, els campanars són també uns edificis vius, amb veu pròpia, que conviuen i es comuniquen amb la resta de veïns a través de les seves campanes. En el campanar de Sant Feliu de Pallerols, n'hi havia hagut cinc: una al terrat i quatre a la sala de campanes, dues de grans i dues de petites. Les de la sala de campanes estaven col·locades damunt una instal·lació de bigues de roure que encara avui es conserva i que ens permet saber la seva disposició. Actualment, però, en el campanar només queden dues campanes. Segons el testimoni del santfeliuenc Salvador Rabat, durant l'inici de la Guerra Civil, al juliol de l'any 1936: *van tirar daltabaix del campanar les dues campanes petites, una va quedar enfonsada en el terra de la plaça que, en aquell temps, no era pas empedrat com ara. La grossa la van desmuntar, van treure el contrapès de fusta i la van tirar daltabaix, però no va caure pas al carrer: va caure dins l'església mateix*¹.

Estructura metàl·lica del terrat amb la campana del rellotge

Una de les campanes que es conserva, la trobem a la sala de campanes. És una sort que aquesta no es destruís durant la Guerra Civil, ja que és una de les campanes més interessants que es conserven a la Garrotxa. Els seus 103'5 cm. de diàmetre, el seu any de fosa, que data de 1626, i el fet que fós obra de la nissaga de fonadors olotins Calsa, la converteixen en la campana de dimensions més grans conservada a la Garrotxa feta per artesans de la comarca abans del segle XX. La campana, que està decorada amb nombroses inscripcions, imatges i sanefes, està dedicada al patró del poble, tal i com indica la inscripció: "SANCTE FELIX ORA PRONOBIS". Cal destacar la imatge que representa Sant Feliu l'Africà amb una mola lligada al coll. Segons els seus goigs, després de predicar per les terres de Girona, a Sant Feliu, el van llançar al mar des d'un penya-segat de Sant Feliu de Guíxols amb una roda de molí lligada al coll, però un àngel el va salvar, portant-lo a la platja d'una cala del poble, que, des d'aquell moment, van anomenar Calassanç. Un altre element d'interès

és la decoració de les nanses que subjecten la campana al jou. A la part inferior de cada una, hi ha la representació d'un gat o d'algun altre animal felí. No deixa de ser curiosa la coincidència entre la paraula "felí" i "Feliu". La campana es troba en un estat de conservació acceptable, ja que no presenta cap fissura que comprometí el seu so. Ara bé, té la punta del llavi molt oscat i el punt del petó, que és el lloc on el batall colpeja la campana, està molt erosionat. De totes maneres, actualment la principal agressió és la capa de brutícia i excrements d'au que recobreix la campana.

La segona campana és de dimensions més modestes, només 35 cm. de diàmetre. És la campana del rellotge i la trobem ubicada a l'estructura metàl·lica que s'alça al terrat del campanar. En molts pobles, el fet que es col·loqués literalment fora del campanar indicava que era de titularitat municipal i no eclesiàstica com les que es col·locaven a la sala de campanes. La campana està decorada amb una inscripció de caràcters gòtics: "AVE MARIA GRACIA PLENA". Pel tipus de tipografia podem pensar que és una campana del segle XVII, però, en no portar ni el nom del fonedor ni l'any de fosa, haurem d'esperar a trobar alguna documentació que avalu aquesta hipòtesi. El seu estat de conservació és bastant bo, tot i que presenta una gran erosió a la zona de la falda, causada pel martell de gravetat que feia sonar les hores.

Després de més de tres segles marcant el temps als santfeliuencs, assenyalant els seus moments d'oració, de treball, anunciant els dies de festa i també els de dol, alertant-los dels perills i, fins i tot, allunyant el mal temps, les campanes van emmudir fa uns anys. El seu so es va substituir per una gravació que s'emet des d'uns megàfons col·locats al terrat del campanar. Segurament, aquesta decisió es va prendre per qüestions pràctiques i econòmiques, però no es va donar el suficient valor patrimonial ni a un so que durant tants anys havia format part del paisatge de Sant Feliu ni a uns tocs que s'havien mantingut durant segles i que, d'una forma immaterial, constituïen un nexa d'unió entre tantes generacions de santfeliuencs.

Durant aquest estiu, una tempesta va espatllar el sistema elèctric dels megàfons. Aquest fet va fer reflexionar a diverses persones del poble si era el moment de restaurar els mecanismes per tornar a fer sonar les campanes i d'aquesta manera recuperar el seu valor sonor i etnològic. Tot i que ara ja tornen a funcionar els megàfons, aprofito aquest article per presentar tres possibles propostes de rehabilitació:

- La primera i menys ambiciosa seria tornar a posar en funcionament els electromalls interiors que ja estan instal·lats dins les campanes. Això permetria tornar a fer sonar les campanes, encara que fòs de forma electromecànica.

- La segona consisteix a treure l'electromall de l'interior de la campana gran i posar-lo de forma exterior. D'aquesta manera es podria tornar a col·locar l'antic batall, que encara es conserva a la sala de campanes. Aquesta proposta permetria

Campanar de Sant Feliu

tocar la campana de forma electromecànica, però, al mateix temps, en dies assenyalats es podria tocar de forma manual, recuperant tècniques tradicionals com el tritllo o el volteig. Abans de fer aquesta operació caldria que un tècnic qualificat valorés si la instal·lació de bigues de fusta es troba en prou bon estat per tal d'aguantar el pes afegit que suposa una campana en moviment.

- Finalment, la tercera i més ambiciosa seria adquirir tres campanes per suplir les que es van destruir durant la Guerra Civil. D'aquesta manera es recuperaria el conjunt de campanes que tenia Sant Feliu de Pallerols i amb ell totes les possibilitats sonores i musicals del campanar.

Ara bé, tant si es creu necessari invertir en algun d'aquests projectes o no, el que seria molt convenient, i amb un mínim cost si es fes des d'un grup de voluntaris del poble, és una neteja a fons de l'interior del campanar i, sobretot, de la campana gran, la qual té una capa d'excrements d'au que la recobreix i la malmet. Aquesta intervenció dignificaria i ajudaria a preservar les campanes d'un poble que sempre s'ha caracteritzat per cuidar i protegir el seu patrimoni.

Campana de la sala de campanes

Nanses decorades amb el cap d'un feli

Autor:	Calsa
Procedència foneria:	Olot
Any de fosa:	1626
Mides de la campana:	103'5 cm. diàmetre a la boca 90 cm. d'altura 7'5 cm. de gruix a la substància
Pes aproximat:	641 kg
Material del jou:	Fusta amb capçal de pedra
Mides del jou:	114 cm. d'eix 145 cm. altura 19 cm. de gruix
Afinació:	Freqüències predominants i nota aproximada: 205 Hz (Sol# 2) / 361 Hz (Fa# 3) / 463 Hz (La# 3) / 969 Hz (Si 4) / 1152 Hz (Re 5)
Imatges:	Verge Majestat, Ecce Homo, Sant Miquel, Sant Feliu, Sant amb mitra i bàcul, Creu de calvari
Marca de fàbrica:	Escut de la foneria Calsa: Una cama i un animal quadrúpede a cada banda
Inscripcions: (Traduccions del Llatí: Martí Parada)	“IHS XPS VINCIT XPS REGNAT XPS IMPERAT XPS AB OMNI MALO NOS DEFENDAT” (Jesús Crist venç, Crist regna, Crist impera, crist ens defensa de tots els mals) “IN NOMINE IESV OMNE GENV FLECTATVR COELESTIVM TER[R]ESTIVM ET INFE/ RNORVM INOMNEM TER[R]AM SON9 EORVM EXIVIT ET INFINES ORBIS TERRAE” (En nom de Jesús tot genoll dels del cel, dels de la terra i dels de l'infern es doblegui. El seu so es va escampar per tota la terra i pels límits de l'òrbita de la terra) “SANCTE FELIX ORA PRONOBIS” (Sant Feliu prega per nosaltres) “1626”

Campana del terrat

Autor:	/
Procedència foneria:	/
Any de fosa:	/
Mides de la campana:	35 cm. diàmetre a la boca 30 cm. d'altura 2'5 cm. de gruix a la substància
Pes aproximat:	24 kg
Material del jou:	Sense jou
Afinació:	Freqüències predominants i nota aproximada: 614 Hz (Re# 4) / 856 Hz (La 4) / 1255 Hz (Re# 5) / 1680 Hz (Sol# 5) / 2127 Hz (Do 6)
Imatges:	Campana
Marca de fàbrica:	/
Inscripcions:	“AVE MARIA GRACIA PLENA”

Xavier Pallàs Mariani
xevipallas@hotmail.com

1. VALLS, Josep (2008), *Coses que no havien passat mai*, a Les Garrotxes, núm. 2, Dossier *El Temps de la Guerra*. Cassà de la Selva: Editorial Gavarres

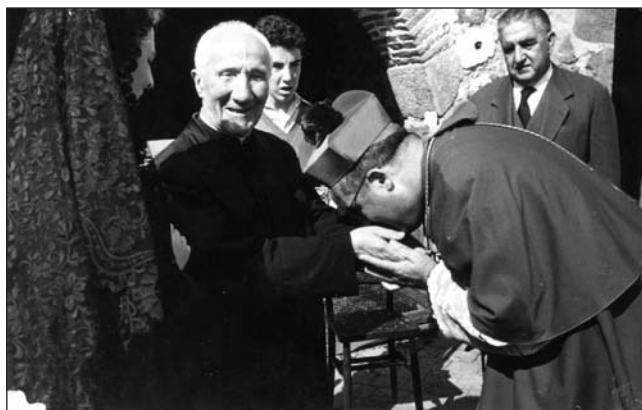
REPICA I ENS CRIDA LA CAMPANA

Les campanes són la veu d'un poble. El seu ressò pot passar desapercebut en l'anar i venir diari, però, com tantes coses importants, és precisament quan emmudeixen quan les trobem a faltar. Les campanes toquen a festa, conviden a la missa setmanal, tritllegen quan hi ha un bateig i el seu so trist ens anuncia la marxa definitiva d'algun veí del nostre poble. En el darrer comiat, la seva veu sembla un plor, esquinça la tranquil·litat d'un dia qualsevol i es converteix en un plany. Llavors ens emocionem i no podem evitar un pensament esquiui cap a la nostra pròpia mort. Les campanes tocaran un dia per a nosaltres.

Quan els petits pobles de pagès tenien un rector -figura actualment extingida-, un vailet del veïnat solia ser escolà i campaner. Era una tasca que agradava molt a la mainada. Tots els nens volien tocar les campanes. A la primavera, al toc de l'*angelus*, les orenetes fugien espordides del campanar. Un cop recuperat el silenci, els ocells tornaven als seus nius, i la pau i la calma regnaven novament. No crec que es pugui desvincular del tot la venerable imatge d'un capellà rural amb el so de les campanes. Si deixo lliscar la memòria, se m'apareix Mn. Pau de Sant Iscle, sacerdot, mestre, metge, filòsof, hortolà, pagès i conseller que fou de diverses generacions. Mn. Pau s'adeia amb la veu de les campanes. Era un home pacient, humil, feiner i eficaç. El seu món era manyac. El seu fer, evangèlic. Coneixia cada persona de cada casa, cada criatura de la seva escola, cada planta del seu hort, cada full del seu breviari, cada camí i cada dreuera. Les necessitats dels seus feligresos el feien acudir lleuger on feia falta. A l'hora precisa tenia la seva cita amb les campanes. Llavors, la veu metàl·lica, tan familiar a la vall, ressonava i ressonava. Tot i la solemnitat, de ben segur que els rectors de pagès no haurien canviat el seu campanar pel d'una catedral, ni el disseminat del seu poble per la més bonica de les ciutats. Ni el seu silenci per un orgue monumental. El seu fer senzill, franciscà, amb el seu campanar, el seu hort, la seva escola i els seus parroquians ho eren tot.

Recordo també que, quan anava a Sant Miquel de Pineda per trobar-me amb la Paquita i xerrar una bona estona, mai es descuidava de tocar la campana al migdia. Com que no tenia cap rellotge a mà, solia preguntar si faltava molt per a les dotze. De fet, com a gran observadora, en tenia prou amb la ratlla del sol per a calcular l'hora amb certa precisió. La dona s'alçava i, a cada estrebada, la campana movia el seu batall. Els gats, indiferents, seguien mandrejant, mentre els gossos lladraven sense malícia i movien la cua de contents. Aviat seria hora de menjar.

Tant de bo que mai res ni ningú pugui ofegar la veu de les campanes, tota vegada que les campanes tenen ànima i formen part de les nostres vides.

Document gràfic dels cinquanta anys de sacerdocí de Mn. Pau Rovira. Hi apareixen: Mn. Pau, Josep Valls, Dr. Narcís Jubany, bisbe de Girona, i Benet Campderrich. Any 1959. Arxiu Vilallonga.

Rosa Maria Montañá

SANT FÈLIX L'AFRICÀ (FELIU), 1 d'agost

Natural de Scillium, província romana de l'Àfrica. En la regió anomenada Bizancium o Emporium, no pas lluny de la frontera de Numídia, al nord de Thala o Thelepte, i en el marge esquerre d'un dels rius que anaven a fer cap a la llacuna de Leptis Minor. Correspon a l'actual població d'El Kasrún.

De noble sang africana, Feliu estudià a Cesàrea de Mauritània o Cherchell. Coneixent la cruel persecució que Diocleciana suscitava en el nord-est d'Hispania, encès en amor de Crist, va voler anar-hi amb el seu germà Cugat i altres companys com un mercader, però no per comerciar, sinó per ajudar els cristians. El seu germà restà a Barcelona i Feliu desembarcà a Empúries i anà posteriorment a Girona per escampar la llavor del cristianisme.

L'emperador Diocleciana (245-313) signà un edicte de persecució en contra dels cristians. Així començava l'Era dels Màrtirs. Essent Rufi el pretor de Girona (304), Feliu va sofrir

el martiri. Empresonat i fuetejat, fou de cap a terra girat durant nou hores. Carregat de cadenes, fou arrossegat nu per mules pels carrers de la ciutat. Finalment, fou llençat al mar amb una gran mola a Sant Feliu de Guíxols, en un lloc anomenat Calasant.

Així mateix, també sofriren martiri el papa Marcel·lí (296-304), Cugat a Barcelona, Vicenç d'Hosca, els nens Just i Pastor a Alcalá, i molts més.

El poeta cristià Prudenci (348-410), en les seves odes *Liber Peristephanon*, fa constar alguns d'aquests martiris. La sang de Feliu va fructificar a molts indrets de Girona, ciutat que li va dedicar un temple, en el que es veneren les seves relíquies.

Sergi Aldabó Rosell
Soci de l'Esbart de la Vall d'Hostoles